

Erdély interetnikus viszonyainak 20. századi rövid története

Sepsiszentgyörgy mint kutatási terep tehát leképezi Erdély tömbmagyar vidékeinek jellegzetességeit. A kutatás helyszínén zajló interetnikus folyamatok csak akkor értelmezhetők mélyrehatóan, ha ismerjük a 20. század összerdélyi interetnikus és főként magyar–román vonatkozású történéseit.

Ez a rövid kitérő érzékeltetni kívánja az Erdélyben élő etnikumok összetett múltbéli és jelenkori viszonyrendszerét, bemutatja azt a többnyire geopolitikai képzeiteken (Pataki 2005: 16–18) nyugvó, interetnikus konfliktusokkal terhelt múltat, mely mind a mai napig nagymértékben meghatározza a romániai magyarság és románság viselkedését, a konkrét szituációkra adott válaszát, identitásartikulációjának módját, etnikai reprezentációjának módszerét. Nem utolsósorban ezek a múltbéli konfliktusok potenciális interetnikus feszültségek forrásai maradnak a 21. században is.

A történelmi ismertető továbbá fontos adalékokat közöl arról a négy korszakról (1918–1944; 1945–1964; 1965–1989; 1990–2014), amelyek a későbbiekben a tartalomelemzés értelmezési alapját képezik, továbbá többletinformációt tartalmaz a romániai magyar sajtó mögött álló nemzetiségi kontextusról, intézményrendszeréről és értékrendről.

Erdélyben élő etnikumok

Az 1930-as népszámlálás adatai szerint Romániában 1 425 507 személy vallotta magát magyar nemzetiségűnek, ez az összlakosság 7,9%-át tette ki (Varga E. Á. 1988). Jelenleg Romániában tizennyolc hivatalosan elismert nemzeti kisebbség él. A 2011-es népszámlálás szerint a magyarok továbbra is az ország legnagyobb kisebbségét alkotják. Románia-szerinte a magyar lakosság száma 1992-ben 1 624 959 főre (ebből 1 604 000 Erdélyben), vagyis az összlakosság 7,1%-ra, 2002-ben 1 431 807 főre, azaz 6,6%-ra, végül pedig 2011-ben 1 237 746 főre, azaz 6,5%-ra csökkent. (Kiss–Barna 2012: 11.)

A magyarok Erdély-szerinte kisebb-nagyobb kompakt vagy szétszórt településeken és két összefüggő, a magyarság jelentős részét tömörítő területen – a Székelyföldön és a Partiumban – élnek. Erdély, valamint a Székelyföld mai kiterjedése nem azonos a történelmi Erdély, illetve a történelmi Székelyföld területével. Az 1867-es területi reformig az Erdélyi Fejedelemség 62 000 km² területű volt, mivel a Partium nem volt része a történelmi Erdélynek. (Roth 1996: 11.) A ma használt Erdély-fogalom egy 102 000 km²-es területet jelent – a partiumi területeket is beleértve – és

földrajzilag a Kárpát-kanyartól északra Máramaros, délre a Déli-Kárpátok és nyugatra a Magyar Alföld által bezárt területet jelenti. A történelmi Székelyföld az Erdélyi-medence keleti részében, a Kárpát-kanyarban található. A 12–14. század során telepedtek meg itt a székelyek²⁵ határvédő katonanépként. Évszázadokon át a Magyar Korona privilégiumait, területi autonómiát és vallásszabadságot élveztek kollektív módon egészen az 1870-es évekig. „Universitas sicolorum” néven, az „universitas saxonummal” és az „universitas nobilummal”, vagyis a szászokkal²⁶ és a nemesekkel együtt alkották Erdély három rendi nemzetségét, és kollektívan léptek fel az erdélyi országgyűléseken. (Roth 1996: 35–56.) A román kenézek (települések vezetői, nem földesurak), akik idővel a háborúkban szerzett érdemeik miatt magyar nemesi rangot kaptak, az universitas nobilum tagjai voltak (Potó 1998).

A román népnév csak 1848–1849-ben került be a közigazgatási, majd napi szóhasználatba, azelőtt a *vlach* népként volt ismert (vagy *oláh*). A vlach pásztornép a 12. században kezdett bevándorolni Erdélybe, kenézeik vezetésével királyi birtokokon telepedtek le. A 14. századra mintegy 130 településük volt, azonban a török terjeszkedés következtében a 14–15. századtól egyre többen telepedtek le Erdély déli, lakatlan, elsősorban hegyvidéki részein. A 17–18. században zajló török és tatár pusztítások, valamint a pestisjárvány elsősorban a fennsíkokon, folyók partján, völgyekben koncentráltan élő magyar és szász lakosságot érintette, sokkal kevésbé a hegyekben szétszórta, többnyire pásztorkodó életmódot folytató románságot. Az elnéptelenedett területeket így a keletről és délről folyamatosan bevándorló románok népesítették be, akik az 1720. évi összeírás szerint a történelmi Erdély lakosságának mintegy felét tették ki, ez az arány 1832-re 60%-ra nőtt, míg a magyarság aránya ekkor 29% volt. Az 1867-es kiegyezéskor kibontakozó gazdasági-társadalmi modernizáció és polgárosodás elmagyarosító hatása elsősorban a városokban élő zsidó és német lakosságot érintette, míg a románságot kisebb mértékben. Erdély és Partium népességének 53,9%-át 1910-ben a románság tette ki. (Bárdi 2008a: 35 és Potó 1998.)

Az első világháború utáni „kisebbségvédelmi intézkedések”

Az első világháborúból a győztesek oldalán kikerülő románok 1920. június 4-én írták alá a trianoni békeszerződést, mely a sok új területtel (Erdély, Besszarábia, Dobrudzsa) gyarapodott Románia számára nemzetközi kisebbségvédelmi előírásokat is tartalmazott. Ezek gyakorlati alkalmazása azért is lett volna sürgető, mert a ma-

25 A székely egy specifikus identitással rendelkező magyar nyelvű közösség, amely a 12. századtól egészen az 1870-es évekig kiváltságjogokat élvezett az adott területen. Makkai szerint a székelyek őse az a három kabar törzs, melyek a Kazár Birodalomból való kiszakadásukkor csatlakoztak a magyarokhoz, s akiket I. István telepített határőrnek a Küküllő és az Olt vidékére, a későbbi Szászföldre, miután elfoglalta a Gyula országát (Potó 1998.)

26 Az erdélyi szászok II. Géza fejedelem idejében hospesként (telepesként) érkeztek a Barcaság vidékére. Kiváltságait a II. András által 1224-ben kiadott *Andreanum* véglegesítette, mely jogait, kötelezéseiket és a nekik szánt területek határait rögzítette (Roth 1996: 35).

gyarok mellett számos más kisebbség (pl. svábok, szászok, bolgárok, zsidók, romák, szlovákok, szerbek, rutének stb.) élt az újonnan megalakult Románia területén.

A nemzetközi jog szintjén érvényben volt az 1919. december 9-én, a szövetséges főhatalmak és Románia által Párizsban aláírt kisebbségvédelmi egyezmény tizenegyedik pontja, amelyben Románia kötelezettséget vállalt a szászok és a székelyek oktatási, vallási és kulturális autonómiájának biztosítására, azonban ennek gyakorlatban történő megvalósítására nem került sor az 1920-as, 1930-as években (Szarka 2008a: 26–27).

Románia kisebbségekkel kapcsolatos belső jogrendszerében az 1918. december 1-én aláírt Gyulafehérvári Nyilatkozat volt érvényben. Annak harmadik pontja egyértelműen megfogalmazta a nemzeti kisebbségek védelmét.²⁷ 1923-ban azonban új liberális alkotmányt fogadtak el, amely deklarálta ugyan a nemzeti kisebbségek jogi egyenlőségét, azonban Romániát nemzetállammá nyilvánította és a román nyelvet az állam hivatalos nyelvéné tette. Külön nyelvtörvényt nem fogadtak el, hanem 1921-től a román nyelv használatát előíró különböző rendeleteket hoztak. Ugyan ebben az évben a bíróságokat is kötelezték a román nyelv használatára, a közigazgatásban és a közhivatalokban is rendre betiltották a kisebbségi nyelvek használatát. Ez hatalmas eltérést eredményezett a nemzetközi egyezmény és az Alkotmányba foglaltak között, ami a továbbiakban egyértelműen meghatározta a többség és a kisebbség viszonyát.

A magyarokkal kapcsolatos politikában két stratégia alakult ki. Az egyik Iuliu Maniu, az erdélyi románság vezetőjének nevével fémjelvezhető, akinek integratív politikája a nyílt diszkrimináció helyett a románság társadalmi-gazdasági megerősítését és egy modern intézményrendszer kiépítését célozta meg. (Bárdi 2008b: 77–80.) A kisebbség helyzetének romlásához tehát hozzájárultak a kedvezőtlen gazdasági és társadalmi folyamatok, valamint a diszkriminatív nemzetpolitika is (Köpeczi hrsg. 1990: 671–672).

A másik stratégiát a frissen létrejött nemzetállam, Románia bukaresti liberális párti álláspontú vezetősége képviselte. Őket már semmi sem akadályozhatta meg abban, hogy kormányuk megalakulása után néhány évvel komoly asszimilációs folyamatoknak vessék alá a Románia területén élő nemzeti kisebbségeket. Céljuk etnikailag homogén lakosság megteremtése volt, amely szerves része a francia modell alapján felépített nemzetállam centralizált struktúrájának. Ehhez a struktúrához a román politikai elit elsősorban azért ragaszkodott, mert tartott attól, hogy egy esetleges regionális államfelépítés esetén elveszítheti újonnan szerzett területeit. Az 1920-as évek második felétől Erdély magyarok lakta városaiba is rendszeresen telepítettek román munkásokat családjaikkal együtt. Így Erdély és ezen belül a magyarok által többen lakott Székelyföld városainak magyar lakossága folyamatosan csökkent, ahogy az korábban Sepsiszentgyörgy példáján bemutatásra került. A betelepítéseket az 1921-es

27 „Teljes nemzeti szabadságot az együtt élő népeknek. Minden népnek joga van saját anyanyelvén folyó oktatáshoz és saját soraiból választott személyek általi kormányzáshoz.” (Köpeczi szerk. 1990: 648.)

földbirtoktörvény is elősegítette, melynek következtében minden, 1918. december 1-től a törvény kihirdetésének napjáig nem hivatalos megbízásból külföldön tartózkodó személy földbirtokát kárpótlás nélkül elkobozták, majd kiutalták azokat, főként Erdélybe betelepített román családoknak. Ennek következtében főként az erdélyi magyar egyházak és a magyar politikában szerepet vállaló erdélyi arisztokrácia vesztesége volt óriási. (Simon–Kovács 2008: 121–122.) Az etnikai homogenizálás nemcsak betelepítésekkel, hanem jól szervezett intézményes keretek között is folyt. Ennek a politikának a román atyjai Iuliu Moldovan, Sabin Manuilă és Petre Râmneanțu voltak, akik a kolozsvári egyetemen végezték munkájukat (Zach–Solomon–Zach 2005: 112), és akik pl. véreredmények összehasonlításával próbálták bebizonyítani, hogy a székelyek és a csángók elmagyarosított románok (Wedekind 2007: 60), valamint ugyanitt folytak a dákoromán kontinuitás elméletének²⁸ bizonyítására tett archeológiai, történelmi, nyelvtudományi és néprajzi kísérletek (Köpeczi hrsg. 1990: 668), ők dolgozták ki a nomád cigányok koncentrációs lágerekben történő összegyűjtésének, kényszermunkára ítéelésének, sterilizálásának terveit is (Pozsony 2009a: 178). Ez a politika kisebb megszakításokkal egészen 1989-ig folyamatos volt.

Az új politikai elit csakhamar radikálisan átalakította a teljes iskolarendszert. Megszüntették a magyar óvodákat, a magyar elemi és polgári iskolák több mint kétharmadát, számos kisebbségi középiskolát, tanítóképzőt és szakiskolát. Válaszul a magyar kisebbségi egyházak oktatási intézményeket hoztak létre, azonban az új politikai elit ezt az önszerveződést még keményebb asszimilációs iskolapolitikával torlta meg: 1924-ben állami engedélyhez kötötte az iskolák indítását, 1925-ben magániskolákká fokozta le az egyházi oktatási intézményeket, s ugyanebben az évben meghozta az ún. „baccalauratusi” törvényt, miszerint az érettségi vizsgát idegen állami iskolákból érkező tanárok előtt kellett letenni, államnyelven, azaz kizárólagosan románul. (Bárdi 2008b: 82–83.)

Az új politikai elit tehát főként a magyarok gazdasági hatalmát, kulturális és egyházi életét törte derékba az erőszakos asszimilációs politikájával, az egyházi és magánvagyonok államosításával és oktatási intézményeik megszüntetésével (Pozsony 2009a: 14).

1927 és 1931 között a liberális kormányzást a Nemzeti Parasztpárt és Maniu kormányzása váltotta, ami a kisebbségpolitikában is egy nyugalmasabb időszaknak számított, a magyarok számára pedig az egyéni jogegyenlőség biztosítására törekedett. A 30-as évek gazdasági recessziója azonban kedvezőtlenül hatott a kisebbségpolitika alakulására is, ugyanis ekkor jelent meg a munkapiac az az új román munkás és hivatalnoki réteg, amelyet a 20-as évek nemzeti iskolapolitikája termelt ki, s amely tovább rontotta a magyarság munkapiaci pozícióit. A 30-as évek második felére felerősödtek egyrészt a románság antirevizionista mozgalmi, másrészt a Kisebbségi Statútummal Románia a külföld számára azt a látszatot próbálta fenntartani, hogy a kisebbségek helyzete tovább rendeződik. Azonban a gyakorlatban

---

28 Az elmélet a román nép kialakulását a Római Birodalomig vezette vissza, azt bizonyítva ezáltal, hogy Erdélyben az egyedüli őshonos nép a román (Bottoni 2008b: 248).

továbbra is fennmaradtak a kisebbségeket érintő diszkriminatív munkajogi, adópolitikai, nyelvhasználati, iskolapolitikai és gazdasági intézkedések. (Bárdi 2008c)

A második bécsi döntést követő kisebbségpolitikák

Az 1940. augusztus 30-ai második bécsi döntés Erdélyt kettéosztotta. Magyarországhoz csatolták a Partium nagy részét, Észak-Erdélyt és a Székelyföld magyar többségű területeit. Míg a magyarországi közhangulat a visszacsatolt magyar területek felett érzett öröm miatt pozitív volt, addig a román közvéleményt az ország szuverenitásának megsértése miatti elkeseredettség és a Magyarországhoz csatolt 1,1 millió román miatti aggodalom jellemezte. Így kezdetekben mindkét fél szorgalmazta a „jobb” megoldások keresését, ezt azonban egyrészt a menekülthullámok, kiutasítások, vagyonelkobzások, másrészt az Antonescu-kormány Magyarországgal való békés megegyezést elutasító magatartása nagymértékben akadályozta. Az önálló magyar politika kezdetben kivívta a Nyugat elismerését, azonban mozgásterét a Harmadik Birodalom hamarosan kezdte beszűkíteni. (Filep 2008.)

Az 1940-es népcsoport-törvény is elsősorban a Harmadik Birodalom nyomására született, és az autonóm jogok területén formálisan az 1918-as döntés tartalmának felelt meg. A törvény Románia 1944-es kapitulációjáig gyakorlatilag elsősorban a német kisebbségnek kedvezett, miközben más kisebbségek (pl. a dél-erdélyi magyarok) brutális elnyomás áldozatai voltak. Az 1941-ben mintegy 363 000 dél-erdélyi magyar nyelvű állami oktatása szinte teljesen ellehetetlenült, az iskolákat vagy bezárták, vagy román nyelven folyt bennük a tanítás. Egyházi iskolákban tették lehetővé a magyar nyelvű oktatást, ezek fenntartása azonban nagyon nehéznek bizonyult, mert semmiféle állami támogatást nem kaptak. A magyar diákok csupán fele járt a felekezeti iskolákba. A dél-erdélyi magyarság nemcsak az oktatás, hanem a szellemi élet és a magyar nyelv mindennapos használata terén is nehézségekbe ütközött, gyakori volt a magyar alkalmazottak közhivatalokból történő elbocsátása és a magyar férfiakkal való embertelen bánásmód a katonai és munkaszolgálat során. 1941-től egyre növekedett a gazdasági nyomás is, melynek következtében kormányzati stratégia részét képezte a magyar kereskedők, iparosok, ügyvédek, orvosok ellehetetlenítése. (Balogh–Bárdi 2008.) Megjegyzem, hogy ezzel egyidőben hasonló atrocitások érték az észak-erdélyi románokat is (Holló 2004: 100).

A második világháborút követő évek

Romániában 1944 augusztusában a történelmi román pártok és Mihály király összefogásával sikerült megbuktatni a Ion Antonescu vezette katonai diktatúrát és „kiugrani” a háborúból. Az új román kormány támogatta a Szövetségesekkel való kiegyezést, így nyomásukra a második világháborút követően, 1945-ben Románia végérvényesen visszakapta Észak-Erdélyt és vele együtt a Székelyföldet is. A front

elől Észak-Erdélyből közel 400 000 magyar menekült el. A Magyarországgal szomszédos államok, köztük Románia is, magyar nemzetiségű állampolgáraikkal szemben erőszakosan léptek fel. Magatartásukat Szovjetunió katonai jelenléte közvetlenül is támogatta, s a székelyföldi vérengzésekre válaszként Észak-Erdélyben katonai közigazgatást vezetett be, elősegítve ezzel országos belpolitikai szinten a kommunisták előretörését. (Olti 2008: 200.) Románia célja a homogén nemzetállam megteremtése volt, így politikájában hamar megjelent a kollektív felelősségre vonás elve, mely nemcsak a németeket,²⁹ hanem a magyarokat is hátrányosan érintette. A kisebbségi kérdés nemzetbiztonsági kérdéssé emelkedett, s az internálások és boszszúállási akciók fontos alapjává vált (Nagy 2008: 192). A második világháborút követő évek tehát nemcsak megtizedelték az erdélyi szászokat és magyarokat, hanem a kommunista hatalom kimondta rájuk a kollektív bűnösség vádját, munkaszolgálatra és kényszermunkára küldte őket, valamint az államosítás során megfosztotta a városi polgárokat tulajdonuktól (Pozsony 2009a: 53). A második világháború alatt az erdélyi magyar nyelvű zsidók nagy részét haláltáborba küldték, míg az életben maradtak többsége külföldre menekült (Braham 2008).

A kormányválságot kihasználva a kommunisták által irányított baloldal egyre több kulcspozíciót szerzett meg, és 1945 márciusában a kommunista Petru Groza alakított kormányt. Kezdetben úgy tűnt, hogy rendelkezései kisebbség- és magyarbarátok, mivel teljes egyenjogúságot ígért a Romániában élő nemzetiségeknek, és engedélyezte több magyar oktatási és kulturális intézmény működését. (Novák 2008a: 205.) Ennek következtében több tízezer magyar lépett be a Román Kommunista Pártba, és 1947-ben a párt tagságának már 12%-a magyar nemzetiségű volt (Bottoni 2008a: 232–233). Intézkedései azonban sok esetben ellentmondásosnak bizonyultak. Az 1945-ös új állampolgársági törvény rendelkezései súlyos visszaélésekre adtak lehetőséget, a kommunista párt képviselői pl. ennek alapján próbáltak meg közel 450 000 magyart kitelepíteni, Moszkva azonban nem támogatta ezt a kezdeményezést. Ugyanekkor a romániai németek tízezreit hurcolták erőszakkal Szovjetunió munkatáboraiába (Nagy 2008: 197). A földreformról és az állampolgárságról szóló törvény is hátrányosan érintette a magyar nemzetiségűeket. Az 1946-os választások, Iuliu Maniu 1947-es letartóztatása és Mihály király lemondatása (1947. december 30.) tovább erősítette a Román Kommunista Párt (RKP) hatalmának kiteljesedését, a szovjet típusú szocialista rendszer kiépítését. (Novák 2008a: 208. és 2008b: 274–277) Kelet- és Közép-Európában jellemzővé vált az egypártrendszer, a centralizált államigazgatás, és kezdetét vette az államosítás, valamint a téveszesítés. A gazdasági életet központilag kialakított tervgazdaságok alapján szabályozták, a kulturális és tudományos életet pedig marxista–leninista ideológia lengte be. A tömegtájékoztatás a kommunista központi hatalom szigorú cenzúrájának ellenőrzése alatt állt, s erre a korszakra jellemző személyi, illetve mitikus ve-

---

29 A romániai németek száma 1930-ban összesen 750 000 fő volt, ebből 275 000 bánáti sváb, 240 000 erdélyi szász, 75 000 fő Bukovinában, 81 000 Bessarábiában, 32 000 fő Szatmár megyében, 12 000 Dobrudzsában, 32 000 pedig Moldvában és Havasalföldön élt (Zach–Solomon–Zach 2005: 156–166).

zérkultuszt közvetített az állampolgárok felé. Az állami ünnepeket többszörösen átshozta a Szovjetuniótól, az internacionalista proletáriátustól és a Kommunista Párttól való függőség, és ezek ünneplése vált mindennemű emlékezés és rituálé fő eszközévé. (Bottoni 2008a: 231–232.)

1948-tól a már kiépült kommunista diktatúra elitje elrendelte az államosítást, a magántulajdon megszüntetését, melynek következtében a kisebbségeket megfosztották alapvető gazdasági javaiktól, intézményeiktől és oktatási rendszerüktől, nyelvüket lassan kiszorították a hivatalokból, így a magyar kisebbség hosszú távon kiszolgáltatott helyzetbe került (Enache szerk. 1997: 26–27 és Bárdi–László 2008: 234–235).

A kisebbségek helyzete az 1950-es és az 1960-as években

Az 1952-es Alkotmány, elsősorban szovjet nyomásra, létrehozta a Magyar Autonóm Tartományt (MAT)³⁰ Marosvásárhely központtal, mely egészen az 1956-os magyarországi forradalomig kisebb-nagyobb megszorításokkal, rendeltetésének megfelelően működött. Vezetésének és hivatalnokainak 80%-a magyar nemzetiségű volt, akik elsősorban a párthoz és a román államhoz voltak lojálisak, és nem nemzetiségi alapon politizáltak. Az *autonómia* szó tartalma sem önrendelkezést jelentett, hiszen a tartomány központi irányítás alatt állt, azonban a magyar nyelv használata a közigazgatás minden szintjén lehetséges volt, s a kulturális élet is virágzásnak indult ebben az időszakban. Számos kulturális intézmény jött létre: Marosvásárhelyen a Székely Színház, a Szentgyörgyi István Színművészeti Akadémia, az *Igaz Szó* irodalmi folyóirat és az *Új Élet* kulturális lap. (Bottoni 2008b: 246–247.)

Az 1956-os magyar forradalmat követően azonban újabb fordulat következett be a román nemzetiségpolitikában: a MAT vezetését 1958–59-ben több bíráló is érte, miszerint úgymond szemet hunytak a „magyar nacionalizmus” felett, így az 1960-as alkotmánymódosítás a MAT nevét, kereteit és etnikai összetételét is megváltoztatta. Az új név Maros-Magyar Autonóm Tartomány (MMAT) lett, és idecsatolták a többségében románok által lakott Sármás, Dicsőszentmárton és Marosludas járásokat, míg elcsatolták tőle a többségében magyarok által lakott Kézdi és Sepsis járást, így a magyarok aránya a MMAT-on belül 76,9%-ról 61,1%-ra csökkent. A legfelsőbb magyar és zsidó nemzetiségű tisztviselőket és vezetőket elbocsátották, helyüket románok vették át. A központi hatalom részéről tehát számos diszkriminatív intézkedésre került sor mind gazdasági, mind politikai szinten, és a fokozódó ideológiai nyomás hatására a magyar kisebbség helyzete egyre nehezebbé vált: 1959-től pl. nem volt szabad használni a „nemzeti kisebbségek” kifejezést, helyette „a román

30 Az etnikailag többnyire homogén módon, 77,3%-ban magyarok által lakott terület az egykori történelmi Székelyföldet, vagyis Maros–Torda, Csík, Udvarhely és Háromszék megyét foglalta magában. Szovjetunióban a lenini elveknek megfelelően a nemzetiségek számára tagköztársaságok, autonóm tartományok és körzetek működtek. A MAT ötlete is két Romániába kihelyezett szovjet tanácsadótól, P. Arhipovtól és P. Tumanovtól származott. (Bottoni 2007: 64–65 és 2008b: 246).

nép és az együtt élő nemzetiségek” szókapcsolat vált kötelezővé, ami – ahogy a dákoromán kontinuitás elméletének hangoztatása – a román nép felsőbbrendűségét volt hivatott hangsúlyozni. (Bottoni 2003, 2008b: 247., 2008c: 418.) Így az autonóm tartomány, bár papíron még létezett a következő alkotmánymódosításig, ettől fogva már nem tudott eredeti rendeltetésének megfelelni.

Ceașescu kisebbségpolitikája

1965 márciusában, Gheorghiu-Dej halálát követően Nicolae Ceaușecut választották a Román Kommunista Párt élére. A Ceaușescu-időszak első fele, legalábbis 1971-ig, az azt megelőző időszak kisebbségpolitikájához képest nyitottabb és konszolidáltabb volt, reformokat ígért és eredményeket mutatott fel az oktatás, a nyomtatott sajtó és a könyvkiadás területén. Igaz, az 1968-as alkotmánymódosítás és területi átszervezés, amely felállította a mai megyerendszert és a székelyföldi többségi magyarságot több különböző megyébe terelte, már előrevetítette az 1971-es év jelentős negatív változásait Románia kisebbségeinek életében. Hiányoztak ugyanis az új alkotmánymódosításból a „területi autonómia” és az „önkormányzatiság” fogalmak, helyettük a román állam „egységének” és „oszthatatlanságának” jelzői kaptak hangsúlyos szerepet. (Holló 2004: 102.) Ceaușescu politikájában a Kínával és Észak-Koreával ápolt kapcsolatai eredményeképpen 1971-ben kezdetét vette a radikális resztalinizáció, és ekkor kezdődik a személyi kultusz kiépítésének időszaka (Novák 2008b: 276). Ebben az időszakban a Román Kommunista Párt és Ceaușescu már teljes mértékben uralta a „nemzeti tanácsokat”, így kibontakozhatott a kisebbségeket is nagymértékben érintő diktatórikus politika. Ez a kisebbségek többségbe való teljes asszimilációját helyezte kilátásba a Mussolini politikájából már jól ismert módszerekkel, és alkalmazta ezeket egészen 1989-ig. (Kolar 1997: 346–361.) Például az 1973-as 273. számú törvény előírta, hogy a nemzeti kisebbségek nyelvén oktató általános iskolákban az ötödik osztály indításához minimum 25, a középfokú oktatásban pedig minimum 36 tanulóra van szükség. Egyidejűleg kötelezővé tette ezekkel a tagozatokkal párhuzamosan a román nyelvű osztályok létrehozását, akkor is, ha lokálisan nem volt rá objektív igény. (Ezekbe a román tannyelvű osztályokba néhány román gyermekem túl magyarokat írtak be, akiknek úgymond „nem maradt hely a magyar osztályokban” – további példa a közvetlen asszimilációs nyomásra.) A nyolcvanas években pedig fokozatosan felszámolásra kerültek a magyar nyelvű oktatás még fennmaradó intézményei, valamint kezdetét vette a magyarok bizonyos szakmákhoz való korlátozott hozzáférése vagy teljes ellehetetlenítésük. A magyar friss diplomások nagy részét pedig asszimiláció és ellehetetlenítés céljából román vidékekre helyezték ki. (Fedinec 2008: 286–287.)

A szocializmus iparosító és urbanizációs törekvései alapjaiban alakították át Románia gazdaság szerkezetét és ebből következően etnikai összetételét. Az etnikai homogenizáció céljából irányított belső vándorlás és erőltetett iparosítás következtében mintegy 800 000 román érkezett Erdély iparosított városaiba a Kárpátokon

túlról, ami nagymértékben átalakította számos magyar város etnikai struktúráját. Ezekben a városokban (Nagybánya, Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Marosvásárhely) a románság mára a többséget alkotja. (Tátrai 2008: 310–311.) Ezzel a folyamattal párhuzamosan a nacionalista hatalom az 1980-as években a nagyobb székely városokat, pl. Sepsiszentgyörgyöt, ún. „zárt településsé” nyilvánította, ezáltal adminisztratív módon megakadályozva a környékbeli magyarság betelepődését (Kádár 2013: 104).

A Ceaușescu-korszak intoleráns nemzetiségi politikája az erdélyi magyar egyházakat és a kulturális életet is ellehetetlenítette. A magyar értelmiségieket a rezsim folyamatos zaklatásnak tette ki, és különösen azokat érintette hátrányosan ez a folyamat, akiket nem sikerült bevonni a pártpolitikába.

Ceaușescu 1988-as falurendezési tervei miatt, melyek elsősorban a nemzeti kisebbségek által lakott településeket érintették, a kisebbségek egyre nehezebb helyzetbe kerültek. A fenti események a nyolcvanas évek végére kiélezték a román–magyar viszonyt, melynek következtében ugrásszerűen felerősödött a kisebbségek elvándorlása, menekülése. A magyarok, szászok, zsidók elvándorlása és ellehetetlenítése még tovább gyengítette Erdély modernizációjának és polgárosodásának alapvető esélyeit. (Bányai 2008: 408–409.) A vegyes házasságok hirtelen megugrása pedig tovább fokozta a spontán asszimilációt, mely az 1989-es rendszerváltás után sem állt le (Mirk 2007).

A rendszerváltást követő időszak kisebbségpolitikai intézkedései

Végül 1989 decemberében egy helyi konfliktus, Tőkés László temesvári református lelkésznek a kormányhivatal által elrendelt elmozdítása ellen kialakult tiltakozási hullám robbantotta ki előbb helyi, majd országos szinten is azokat a megmozdulásokat és tüntetéseket, melyek a romániai forradalom eseménysorozatához vezettek, s melynek következményeként a Ceaușescu-rendszer összeomlott.

Az 1989-es események vezető tényezője a Nemzeti Megmentési Front (NMF) lett, melynek vezető szereplői közé a magyar Domokos Gézá és Tőkés Lászlót is beválasztották. A Front 1990. január 5-i *Nyilatkozata* elismerte a kisebbségek egyéni és kollektív jogait, s ígéretet tett a kisebbségek állami intézményekbe történő bevonására is. A romániai magyarság intézményeit és szervezeteit tömörítő, kezdetben ernyőszervezetként megalakuló, majd párttá átalakuló Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) nagy hangsúlyt fektetett a Fronttal való együttműködésre, és követelték a közösségi jogok megadását, ezeknek státútumba való rögzítését, a kisebbségek részvételét a törvényhozói, végrehajtói hatalomban és igazságszolgáltatásban, valamint a kisebbségi nyelvhasználat és oktatás minél szélesebb körű kiterjesztését. A román–magyar kapcsolatok kezdeti pozitív alakulását az 1990. márciusi marosvásárhelyi magyarelles megmozdulások (Fekete Március) súlyosan és szinte irreverzibilis módon visszavetették. (Szarka 2008b: 324–325.)

Románia 1989 utáni magyarságpolitikáját ezt követően elsősorban a romániai párharcok, másodsorban pedig a nemzetközi viszonyok, ezen belül is főként az euroatlanti integráció határozták meg. Az átmenet utáni időszak útkeresésében, az 1990-es évek elején Románia számos nemzetközi szerződésben – 1990: Koppenhágai Záródokumentum, 1993: Európa Tanácsba való felvétel, 1995: a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény, 1995: Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája – rögzítette nemzeti kisebbségeinek védelmét. Ezek a dokumentumok azonban csak ajánlásjelleggel tartalmazzák a kisebbségek védelmére vonatkozó javaslataikat, semmiféle törvényi kötelezettséget nem rónak az aláíró országokra. (Hatschikjan–Troebst hrsg. 1999: 187.) Az euroatlanti és főként az európai integrációs folyamatok azonban további kötelezettségek vállalására ösztönözték a csatlakozni kívánó országokat. Kisebbségvédelmi szempontból itt elsősorban az 1993-as koppenhágai kritériumok emelendők ki, melyek az Európai Unió csatlakozási folyamat alapvető kritériumait tartalmazzák. Az Európai Bizottság éves rendszerességgel beszámolt a csatlakozási tárgyalásokat folytató országok kisebbségpolitikai helyzetéről is. Így tehát Románia a 2002-es NATO-, illetve a 2007-es EU-csatlakozásig számos olyan reform meghozatalára volt rákényszerülve, amire sem a társadalom, sem a politikai elit nem ért még meg. Bár papíron jelentős előrelépés történt a romániai kisebbségek ügyét illetően, azon alapvető felfogásban nem következett be változás, miszerint Románia egységes és homogén nemzetállam, s ennek következtében kisebbségei közösségi törekvéseit mai napig igyekszik gyökereiben elfojtani. (Varga 2012: 1–19.)

A romániai magyarság jogi helyzetét az 1991-ben elfogadott s népszavazással megerősített, majd 1993-ban módosított Alkotmány határozza meg, mely első szakaszának első cikkelyében kimondja: „Románia szuverén és független, egységes és oszthatatlan nemzetállam”.³¹ A 13. szakasz a román nyelvet az állam egyetlen hivatalos nyelveként rögzíti. Számos kisebbségi jogot is említ, mint pl. az etnikai identitáshoz való jogot, az anyanyelven való tanulás jogát, a parlamenti képviselőhöz való jogot, az anyanyelv használatát a bírósági eljárásban,³² azonban ezek megvalósítását később kidolgozandó, főként meg sem alkotott törvényektől teszi függővé. Ilyen később kidolgozott törvény pl. a 2001-ben bevezetett helyi közigazgatási törvény, amely részletezi a kisebbségi nyelvhasználatra vonatkozó szabályozásokat. Kimondja, hogy azokon a településeken, ahol a kisebbség aránya eléri a 20%-ot, kötelező biztosítani a közhivatalokban az adott nyelv használatát. A törvény gyakorlatba való átültetése főként ott jelentett problémát, ahol a kisebbség aránya épp csak elérte a 20%-ot, vagy akörül mozgott. Románia-szerre a kétezres évek elején közel 250 ilyen település volt található 23 megyében. (Pan–Pfeil 2006: 352–353 és 406.)

Ezen túlmenően számos olyan törvényt is életbe léptettek, amelyek korlátozták a kisebbségek jog- és esélyegyenlőségét, ilyen pl. az 1991-es állambiztonsági törvény, az 1995-ös oktatási törvény, miszerint minden helységben kötelezően működ-

---

31 Constituția României 1991.

32 Constituția României 1991.

nie kell román nyelvű osztályoknak, a hivatalos iskolai dokumentumok nyelve a román, valamint Románia történelmét és földrajzát román nyelven kell oktatni. A 151/1999-es iskolatörvény a kisebbségi felsőoktatás terén hozott korlátozó intézkedéseket, mert nem engedélyezi egy magyar nyelvű, államilag finanszírozott egyetem létrehozását, csupán egy multikulturálisét. Az állami egyetem létrehozása indokolt lenne, hisz a 10%-ot meghaladó kisebbségi diákok pusztán 5,5%-a tanulhatott anyanyelvén az egyetemi oktatásban 2005-ben. (Pan–Pfeil 2006: 409.) A fenti okok is indokolták, hogy 2000-ben megszületett a döntés egy anyaországi támogatottságú erdélyi magyar magánegyetem létrehozásáról: a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem két helyszínen, Csíkszeredában és Marosvásárhelyen kezdte meg működését 2001-ben. Szükségességét és sikerét az a tény is mutatja, hogy a 2013/2014-es tanévben már 2109 hallgató tanult az egyetemen, és az alapítás óta eltelt tizenhárom év alatt pedig összesen 3244 diák végzett a ma már három helyszínen (Kolozsváron is) működő négy egyetemi karon, mely huszonkilenc alapképzést és hét mesteri képzést kínál.³³

A 2003. évi alkotmánymódosításban ugyan megmaradt az „egységes nemzetállam” megfogalmazás, de a kisebbségeket hátrányosan érintő további javaslat nem került bele. A módosítás szavatolja ugyanakkor a magántulajdont, a felekezeti oktatást, biztosítja az anyanyelv használatát a közigazgatásban, hivatalokban és az igazságszolgáltatásban. A restitúciós jogszabályok is pozitívan befolyásolják a magyar kisebbség gazdasági helyzetét, kimondják ugyanis az 1945 és 1989 között jogtalanul eltulajdonított magán- és közösségi ingatlanok, föld- és erdőtulajdonok visszaszolgáltatását. Az erdélyi magyarság gazdasági fejlődése egyébként nem tért el jelentősen az általános romániai folyamatoktól: a 90-es évek közepéig a privatizációs folyamatok lassan haladtak, a reformok következtében azonban a 90-es évek második felében jelentősen nőtt a foglalkoztatottak száma, beindult a gazdaság, a kis- és középvállalkozások támogatása, az EU-s regionális fejlesztési programok. (Szarka 2008b: 326.) A gazdasági növekedés az ezredforduló után is folytatódott, egészen a 2008-as globális gazdasági-pénzügyi válságig, amely viszont Románia gazdaságában is komoly töréseket okozott, s az IMF-től felvett kölcsönök következtében számos területen megszorító politikára került sor.

Kulturális és közművelődési téren elmondható, hogy a rendszerváltás óta Romániában több száz magyar közművelődési, közgyűjteményi, művészeti és tudományos intézményből álló intézményrendszer jött létre, mely kisebb-nagyobb anyagi és intézményközi problémáktól eltekintve szavatolni tudja a magyarság kulturális és művelődési életét (Szarka 2008b: 327).

Átfogó kisebbségi törvény terén azonban továbbra sem sikerült áttörést elérni. Az RMDSZ 1991 óta szorgalmazza a törvény megalkotását, már 1993-ban is konkrét javaslatot tett, azonban azóta is hiábavaló minden próbálkozás (Bognár 2007). Így a jelenkori politikai csatározások fontos kelléke továbbra is a magyar kártya kijátszása, mely az önkormányzati választásoktól, az államfőválasztáson át az új

33 Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem honlapja.

regionalizálási törekvésekig folyamatosan napirenden tartható megfelelő jogi fékek és ellenpontok hiányában.

Megállapítható, hogy a 12. századtól napjainkig Erdély etnikai képe jelentős változásokon ment keresztül, a változások legdrasztikusabb időszaka pedig a 20. század évtizedeire tehető. Ez a század számos terhet, elfojtott indulatot és konfliktuspotenciált termelt ki, és hordoz napjainkig magában. A megtörtént események közelsége miatt ezeket a folyamatokat egyáltalán nem vagy csak kismértékben dolgozták fel az egyes etnikumok tagjai. Ugyanakkor a történelmi folyamatok eltérő értelmezése nagymértékben megnehezíti egymás megértését is. Itt nem lezárt, hanem folyamatosan, napjainkban is zajló eseményekről van szó, melyek nagymértékben meghatározzák a két etnikum magatartását, egymáshoz való viszonyát. A sepsiszentgyörgyi románok és magyarok kollektív területi, szimbolikus, politikai, gazdasági és kulturális törekvései az élet minden területén reprezentálódnak napjainkban is. Kutatásomban ennek a reprezentációnak egy szeletét, a nemzeti ünnepeken, különösen december elsején történő kifejeződését vizsgálom részletesen.